

УДК 94(477.82-21Сокіл”15/16”:[342.553+316.334.56]

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fhi.2023.24.4014>

ВОЛИНСЬКЕ МІСТЕЧКО СОКІЛ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII ст.

Андрій ЗАЯЦЬ

Львівський національний університет імені Івана Франка
катедра давньої історії України та архівознавства
вул.Університетська 1, Львів 79000, Україна
e-mail: andrij_zajac@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0001-8744-9852

Прослідковано витоки міського статусу Сокола та шлях потрапляння його до володінь князів Сокольських, а у подальшому до дочок князя Стефана Сокольського та їхніх чоловіків, а найперше до Олександри Сокольської і її чоловіків Криштофа Шимковича Шклінського та Криштофа Єловицького. Показано механізм залюднення міста та його межі. Незначна чисельність населення Сокола дозволяє класифікувати його як мале місто (містечко). Сокіл мав замок, а міські укріплення були дерев'яно-земляними. Місто мало дві брами, а основна маса будівель була дерев'яною. Дещо кращі будинки розташовувалися на ринку, де знаходилася ратуша. Серед культових споруд Сокола фіксуються: церкви і костели. Міське самоврядування забезпечувалося привілеєм на магдебурзьке право (1559 р.). Чисельність райців та лавників була традиційною для волинських міст. Розкрито значення торгів та ярмарків у економічному житті Сокола. З'ясовано, що місто часто віддавалося в оренду. Проаналізовано непрості стосунки міщан із шляхтою. Соціально-економічний рівень розвитку Сокола в поєднанні з культовими спорудами у місті робили його певним центром для оточуючої його округи.

Ключові слова: Волинь, Сокіл, Сокольські, Єловицькі, магдебурзьке право, міщани.

Дослідження історії волинських містечок ранньомодерної доби утруднене станом джерельної бази. Міських книг майже не збереглося, міські сюжети у гродських та земських книгах розпорошені і здебільшого причинкові, далеко не завжди повними є дані поборових та подимних реєстрів. Все це стосується і містечка Сокола (сучасне село Сокіл Рожищенського району Волинської області), яке дослідники обходили увагою й лише нещодавно з'явилася розвідка Олексія Вінниченка, присвячена публікації двох важливих документів та супутнім описом історії міста¹. Водночас, поактове опрацювання джерел дає змогу скласти певне уявлення про історію Сокола.

Волинське поселення Сокіл відоме щонайменше з першої половини XIV ст. Поселення віднотоване 8 грудня 1322 р. у наданні князя Любарта Гедиміновича

¹ Олексій Вінниченко, “Два документи першої половини XVII ст. до історії волинського містечка Соколя,” *Студії і матеріали з історії Волині*. 2012, ред. В. Собчук. (Кременець: Кременецько-Почаївський державний історико-архітектурний заповідник, 2012), 276–290.

² Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Metryka Koronna, sygn. 177, k. 448–450 (безпосередня згадка про Сокіл – к. 448 v.) Це копія привілею, яка була внесена до Коронної

соборній луцькій церкві св. Іоанна Богослова². До середини XVI ст. воно залишалося селом, але саме у цей період спостерігається сплеск урбанізаційного процесу на Волині і до нього доклалися власники поселення князі Сокольські.

У XIV–XV ст. Сокіл належав князям Четвертинським, але на зламі XV–XVI ст. син Михайла Олександровича Четвертинського, Михайло Михайлович, почав іменуватися “князем на Соколі”, а його нащадки князями Сокольськими³. Від Михайла Михайловича Сокольського село успадкував син Солтан, а далі внуки Василь та Марко, які започаткували міську метрику поселення у 1559 р.⁴. Зважаючи на те, що Василя Солтановича не стало вже у 1568 р., тобто невдовзі після заснування міста, то основну роботу по локації провів Марко Солтанович⁵. По його смерті (1585) місто успадкував син Стефан, який залишався власником міста до своєї смерті, що настала наприкінці березня 1618 р.⁶. На похороні князя, що відбувся 3 травня того ж року, володимирський єврей Левко Шиманович у присутності возного Василя Ковирського, заявив про заборгованість йому князем 1500 золотих⁷. Після бездітного князя місто успадкували його сестри: Варвара, Богдана та Олександра, яких згаданий єврей за борг брата позивав до суду у квітні 1619 р.⁸ Як довго сам князь Стефан Сокольський займався міськими справами важко сказати, але з початку XVII ст. він змінив світське життя на чернече, ставши монахом Софронієм Віленського Свято-Троїцького монастиря. Цьому монастирю князь у жовтні 1614 р. відписав половину сіл Михліна і Божева⁹. Возний Стефан Драбович свідчив у гроді, що з двома шляхтичами 25 лютого 1613 р. їздив до князя Стефана Сокольського, який заборгував 3 тис.

Метрики у 1629 р. Опублікована двічі: *Архив Юго-Западной России*, (Київ: В университетской типографии, 1883), ч. I, т. VI, 1–2; *Грамоти XIV ст.*, упор. М. М. Пешак, (Київ, 1974), 20–22.

³ Наталя Яковенко, *Українська шляхта з кінця XIV – до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна*, (Київ: Критика, 2008), 350–351.

⁴ Ширше про це див.: А. Заяць, “Війти волинського містечка Сокіл у другій половині XVI – першій половині XVII ст.” *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*. Львів, 2021. Вип. 22, 73–80.

⁵ Князь Марко Соланович у луцькому окольному замку мав дерев’яний будинок (1582 р.). Центральний державний історичний архів України у Києві (далі: ЦДІАК України), ф. 25, оп. 1, спр. 26, арк. 580. У січні 1572 р. князь обстоював у гроді інтереси сокольського міщанина Супруна Білоуса, збіжжя якого пограбував урядник княгині Ганни Любецької, Станіслав Раковський. Там само, спр. 13, арк. 18.

⁶ Там само, спр. 59, арк. 19 зв.

⁷ Там само, ф. 28, оп. 1, спр. 50, арк. 328. Князю Стефану Марковичу (1604 р.) заборгував 25 тис. кіп грошей литовських його троюрідний брат Василь Максимович; Там само, спр. 36, арк. 198 зв.–199 зв.

⁸ Там само, спр. 50, арк. 328 зв.

⁹ *Акты издаваемые Виленскою комиссиею для разбора древних актов*, т. 20, (Вильна: Типография А. Г. Сыркина, 1893), 248–249. У січні 1591 р. у Луцькому гроді Себестіян Сенявський від імені Станіслава Корчминського та його дружини Богдани Марківни Сокольської подав для обляти дільний лист про розмежування сіл Ошова та Божева між Михном Ошовським та Оленою Солтанівною Сокольською і її синами Василем, Максимом та Остафієм. ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 125, арк. 1013 1015 зв.; спр. 131, арк. 253–256.

кіп грошів литовських Григорію Ушаку Куликовському. Князя у місті не було, а мати, Магдалина, ані грошей віддавати не захотіла, ані не допустила до ув'язання в Сокіл, незважаючи на декрет Луцького гродського суду від 14 червня 1612 р.¹⁰ Подібна ситуація склалася наступного року. Князь Стефан Сокольський заборгував луцькому підсудку Андрію Загоровському 1,5 тис. золотих, вчасно не віддав і отримав штрафні санкції – 1,5 тис. золотих “закладу” та 1,5 тис. золотих “шкод”. У цій сумі возний Лаврін Селецький спробував ув'язати А. Загоровського в Сокіл, але урядник Ян Сарнацький не дозволив це зробити¹¹. За борг покійних Магдалени Сокольської та її сина Стефана єврею Левку Шимоновичу в 4,5 тис. золотих була зроблена спроба у липні 1619 р. ув'язати його у Сокіл, але урядники Криштофа Єловицького (Станіслав Козазевський) та князя Стефана Воронєцького (Ян Муховецький) цього не дозволили¹².

Дня 31 березня 1618 р. возний Марко Могилєнський з шляхтичами Андрієм Савицьким та Павлом Яцковським увів у володіння Соколом та селами Старий Сокіл, Духче, Смердин, Навоз, Копиль, Суск, Літогоща, Підліси, Божів, Михлін та Довга Воля сестер Сокольських з чоловіками: Варвару з князем Стефаном Збаразьким, Богдану з Станіславом Корчминським та Олександрю з Криштофом Єловицьким¹³. У січні 1619 р. власниками Сокола названі князь Стефан Воронєцький і Криштоф Єловицький¹⁴. У липні того ж року частина міста, що належала Стефану Воронєцькому мала свого урядника Яна Муховецького, а в частині Криштофа Єловицького урядником був Станіслав Козазевський¹⁵. Поборця Волинського воеводства Юрій Чаплич Шпановський (1621) скаржився на князя Стефана Воронєцького за несплату побору “с половици места Сокола и сел, водлуг делу, до тоє половици належачих”¹⁶. 19 лютого 1621 р. у Луцькому гроді возний Матвій Зубковський свідчив, що 11 червня з двома шляхтичами Матеєм Гродзицьким та Яном Сарнацьким був у Соколі і присілках та засвідчив, що Варвара Марківна Сокольська (дружина князя Стефана Воронєцького) продала належні їй половину міста і села сестрі Олександрі та її чоловікові волинському підстолю Криштофу Єловицькому¹⁷. Але щойно 22 червня 1622 р. у Луцькому гроді княгиня Варвара разом з чоловіком Стефаном Воронєцьким

¹⁰ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 94, арк. 168–168 зв. У 1610 р. Стефан Сокольський позичив на рік шість тисяч золотих у князя Михайла Пузини, але ще на 1621 р. борг не був відданий. Там само, спр. 125, арк. 512–514.

¹¹ Там само, спр. 99, арк. 613 зв.–614.

¹² Там само, спр. 114, арк. 50 зв.–52.

¹³ Там само, спр. 59, арк. 19–21.

¹⁴ Там само, спр. 111, арк. 89 зв.

¹⁵ Там само, спр. 114, арк. 51.

¹⁶ Там само, спр. 121, арк. 1292 зв.

¹⁷ Там само, спр. 126, арк. 245 зв.–246. Княгиня Варвара у грудні 1627 р., згідно укладеного нею тестаменту, заповіла поховати себе у мурованій церкві в Соколі, похорон мав бути скромним, бо “ja tey swieckiey pomru nie potrzebuie”, виділила 100 золотих на тростянецьку церкву, в якій похований її чоловік Стефан Воронєцький – Там само, спр. 160, арк. 29 зв.–33.

представила для обляти документ продажу Сокола і сіл, складений трьома днями раніше. У документі читаємо, що місто продане “зо всіми того местечка и сель дворами, фолварками, месчаны, предмесчаны, жыдами, поддаными тяглыми, огородниками, подсосудками, боярами паньцьырными и путными, зь ставами, и зь их спустами, млынами такь на реце Стыру, Стохоте, яко и на ставех будучими и их вымелками, озерами, сажавками, болотами, потоками, реками, речками малыми и великими, мытомь мостовымь, с погребелнымь, кгрунтами оремыми и не оремыми, борами, лесами, пусчами, дубровами, гаями, запустами, хворостами и зарослями, зь ловами звериными, бобровыми, с пташими, зо всіми згола тое маетности менованое приналежностями, пожитками и приходами меноваными и не миноваными, ничего на себе, потомки свое и ни на кого иншого с помененых маетностей не уймучи”¹⁸. Сума продажу склала 23 300 золотих і обіцяно не перешкоджати володінню купленими маєтками, а якщо хтось би претендував на ці маєтки, то княгиня мала б боронити нових власників у суді власним коштом під страхом штрафу такої ж суми та повернення завданих збитків. Під документом стояли підписи князя Стефана Збараського, який зробив це замість дружини, яка не вмiла писати, каштеляна брацлавського Яна Харленського, луцького підкоморія Юрія Гулевича та князів Юрія Пузини і Юрія Воронецького¹⁹.

У складеному в липні 1621 р. польською мовою тестаменті, Криштоф Словицький заповів поховати його у православної церкви, а дружині Олександрі та дворічному синові Геліяшеві (Іллі) призначив суми записані на Соколі та селах. У заповіті згаданий чотирнадцятирічний син Філон та дочки Настасія і Дорота від першого шлюбу з княгинею Олександрою Воронецькою. Філонові Криштоф дає Ланівці з присілками, але з умовою, що він повинен кожній із сестер надати по 2,5 тис. золотих посагу, а з материнських дібр – ще по 1,5 тис. золотих в речах, та по 4 тис. золотих готівкою має виділити Єреміяш Болбас Ростоцький, який заборгував К. Словицькому 24 тис. золотих²⁰.

Дня 26 липня 1625 р. у Луцькому гроді возний Матвій Зубковський свідчив, що 21 липня, після нещодавньої смерті К. Словицького, він з двома шляхтичами Самоемом Хрослицьким і Яном Перецьким був у Соколі та, згідно волі покійного, ув’язав у володіння містом княгиню Олександрю і сина (Геліяша)²¹. Уже в червні 1626 р. новим чоловіком Олександри Сокольської згадується луцький підсудок Криштоф Шимкович Шклінський²². 30 червня того ж року подружжя подало до Луцького гроду для обляти конфірмаційний привілею міщанам. У ньому підтверджувалися всі попередні привілеї і заявлено, що для поступального

¹⁸ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 131, арк. 404.

¹⁹ Там само, арк. 406–406 зв.

²⁰ Там само, спр. 146, арк. 409–411.

²¹ Там само, спр. 145, арк. 447 зв.–448 зв.

²² Там само, спр. 148, арк. 625 зв. Це вже третій чоловік княгині, а першим був луцький підсудок Андрій Загорівський (1616 р.) – Там само, спр. 103, арк. 3–3 зв.

розвитку міста не будуть вводитися нові податки. Місто щороку давало 100 золотих орендарям, аби не давати возів для перевезення попелу. Після закінчення оренди пана Каленика у 1629 р. зібрані гроші повинні використовуватися на оборону і оздобу міста, а бурмистр і райці мають звітувати перед міщанами про їх витрату. Особливий наголос робився на обороні міста, закликалося міщан аби вони, згідно можливостей, мали вдома рушницю, укріплювали башти від очікуваних вторгнень татар і жовнірів²³.

У березні 1629 р. князь Григорій Четвертинський у Луцькому гроді подав для вписання угоду про порозуміння між Олександром Сокольською та її чоловіком Криштофом Шимковичем Шклінським з Філоном Єловицьким, якому вони мали компенсувати у грошах вартість восьмої частини Сокола, однак Філон не з'явився для отримання грошей²⁴. Місто з волостю впродовж наступних років залишалося у власності Єловицьких.

Географічно Сокіл був розташований досить зручно. Добру транспортну комунікацію давала річка Стир, на якій знаходилося місто. На захід йшла дорога через Любче²⁵, на південь через Козин і Рожище на Луцьк²⁶, на схід виходив “гостинець публичний”, що йшов через Смердин до Нового Острова²⁷, на північ через Велицьк дорога пролягала до Гулевичів²⁸, а через Порськ – на Мельницю²⁹.

Крім природнього приросту, населення Сокола поповнювалося втікачами з сіл. У жовтні 1607 р. Галжбета Скорутянка з чоловіком Яном Скашевським скаржилися на княгиню Магдалену та її сина Стефана Сокольських, за невидачу їхніх збіглих до Сокола чотирьох родин підданих з с. Пновки Холмського повіту. На це оскаржені заявили, що ті селяни вже “засиділи” у місті, на чому згодні присягнути і суд визначив на це час, але поведова сторона була проти і апелювала до Трибуналу, що їм було дозволено³⁰. У січні 1610 р. луцький підсудок Андрій Загорівський скаржився на княгиню Магдалену за переманювання до Сокола його підданого з с. Смердина³¹.

Поповнювали міське населення не лише селяни. У жовтні 1603 р. шляхтич Павло Каловський поминався у княгині Магдалени видачі з міста Ірші Єлюнька, який був його боржником. За Іршу поручилися сокільські євреї, обіцяючи, що той заплатить борг у 200 золотих³². Інший документ сповіщає, що ще 14 вересня П. Каловський перестрівши Іршу під містом, коли той їхав на ярмарок до Луцька,

²³ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 149, арк. 887–888.

²⁴ Там само, спр. 166, арк. 254 зв.–255 зв.

²⁵ Там само, спр. 458, арк. 120 (1571 р.).

²⁶ Там само, спр. 12, арк. 308 (1570 р.); спр. 13, арк. 18 (1572 р.); спр. 19, арк. 315 (1579 р.).

²⁷ Там само, спр. 140, арк. 44 (1624 р.); спр. 144, арк. 114 (1625 р.).

²⁸ Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника, відділ рукописів, ф. 91 (Радзімінські), спр. 70.3, арк. 53 (1602 р.).

²⁹ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 94, арк. 815 зв.

³⁰ Там само, спр. 79, арк. 203–204.

³¹ Там само, спр. 86, арк. 157 зв.

³² Там само, спр. 67, арк. 989 зв.–990 зв.

побив і забрав його речі, а між тим і готівкою 100 кіп грошів литовських, кинувши єврея до сокільської в'язниці³³. Віддача Іршею боргу затягувалася, бо у лютому 1604 р. її відклали до вересневого семенівського ярмарку³⁴, і ще раз до неї поверталися у лютому і травні 1605 р.³⁵

Як і інші міста, Сокіл мав чітко окреслені межі, яких неухильно дотримувалися міщани та власники міста³⁶. За розпорядженням короля Стефана Баторія (1577) у місті мали встановити прикоморок для збору соляного і воскового мита. Відповідний королівський лист для обляти до Луцькому городу принесли писарі луцької митної комори Мордухай Мордухаєвич та Мошей Єскович³⁷. І хоча лист був скерований до Марка Сокольського, то незважаючи на це князь проігнорував його і перешкодив встановленню прикоморка³⁸. Водночас князі Сокольські дозволяли собі брати у місті незаконне мито. Так, у травні 1594 р. возний Валенти Тучаницький скаржився, що з його чотирьох возів зі збіжжям у Соколі незаконно взяли мито³⁹. На таке ж скаржився луцький підсудок Андрій Загорівський, який виграв судовий процес проти княгині Магдалени та її сина Стефана Сокольських, на яких наклали штраф у розмірі 300 польських гривен. Гроші не були заплачені і у травні 1607 р. возні Семен Луковський та Абрам Давидівський зробили спробу ув'язати скаржника у володіння містом, але князівський слуга Костянтин Голос не дозволив цього зробити⁴⁰. Подібна ситуація повторилася у січні 1619 р., коли слуга князя Януша Острозького, Миколай Помятовський, оскаржував у гроді Криштофа Словицького та князя Стефана Воронецького за незаконне взяття мита у Соколі з попелу, що його везли до Бугу⁴¹.

Сокіл був середнім містом. Поборовий реєстр 1570 р. фіксує 30 ринкових будинків, 248 вуличних та 60 огорожених⁴². Реєстр 1577 р. додатково згадує 24 перекупок, 15 ремісників, 10 коморників та 8 люзних⁴³. Деяку іншу картину подає поборовий реєстр 1579 р. У місті побор сплатили з 20 будинків ринкових, 51 вуличного, 28 "затылковых", 46 передміських. Згадано також 10 перекупнів, 8 ремісників, 3 рибалок, 8 люзних, 4 коморники, 2 дударі, 2 священики⁴⁴.

³³ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 70, арк. 65 зв.–66.

³⁴ Там само, арк. 97.

³⁵ Там само, спр. 73, арк. 504 зв.–505 зв.

³⁶ Там само, спр. 94, арк. 815 зв. (1613 р.); ф. 26, оп. 1, спр. 36, арк. 745–748 (1560 р.).

³⁷ Там само, ф. 25, оп. 1, ф. 25, оп. 1, спр. 17, арк. 359–359 зв.

³⁸ Там само, спр. 18, арк. 77 зв. (1578 р.).

³⁹ Там само, спр. 45, арк. 762.

⁴⁰ Там само, спр. 78, арк. 462–463 зв.

⁴¹ Там само, спр. 111, арк. 89 зв.–90.

⁴² *Źródła dziejowe*, t. 19, (Warszawa, 1889), 18.

⁴³ *Ibid*, s. 54.

⁴⁴ AGAD. Archiwum skarbu koronnego, sygn. 31, k. 40.

⁴⁵ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 170, арк. 458.

⁴⁶ Там само, спр. 195, арк. 661 зв.–662.

Поборовий реєстр 1629 р. фіксує у місті 242 будинки⁴⁵, а реєстр 1635 р., подаючи таку ж цифру, уточнює, що 40 будинків з них – єврейські⁴⁶.

Відсутність міських книг Сокола не дозволяє ґрунтовно описати самоврядування у місті, зокрема діяльність райців та лавників. Збереглися лише імена окремих бурмистрів, як от: Борис Гаврилович (1602)⁴⁷, Борис (1613)⁴⁸, Богдан Рудовський, Войтех Яновський (1630)⁴⁹, Гриц Назарович (1642)⁵⁰. Важливим є документ за січень 1619 р., який дає уявлення про управління містом, бо у ньому перелічений весь керівний склад Сокола: урядник Ян Орнацький; лентвіт Абашко Борисович; бурмистр Данило Яцкович; райці Ониско Стефанович, Гаврило Журко; старі райці Мартин Шишка, Семен Абрамович; лавники Витко Михайлович, Федір Борисович, Михайло Наманович, Мартин Кондратович, Тимош Сушкович, Сава Шабельник⁵¹. Такий комплект міських урядовців мав би свідчити про досить розвинене міське самоврядування за нормами магдебурзького права. Щоправда, свідчення про неписьменність бурмистра Войтеха Яновського (1630) дещо підважує попереднє твердження, але такі випадки для волинських міст не були чимось неймовірним⁵². Часом бурмистри перевищували свої повноваження. Так, деражненський єврей Мошко (1613), що їхав через Сокіл до Луцька, був побитий, поранений і пограбований сокільським бурмистром Борисом і його помічниками⁵³. Як і в інших волинських містах, вїт займався справами міськими, а урядник, як заступник власника, був зверхнім управителем і міста, і волості. У випадку нагальної потреби чи термінового скликання міщан використовували церковні дзвони⁵⁴.

До розгляду судових справ вїти могли залучати сторонніх осіб. Зокрема, возний Андрій Жирицький свідчив, що у січні 1593 р., коли він по своїх справах був у Соколі, то вїт М. Рудовський залучив його до суду, а крім нього ще “людей добрыхъ, шляхтичов, пана Матияша Хорковского, пана Якуба Манишковского, пана Яна Чарнацкого, а пана Яна Несебеньского, а пана Марка Козаковского”⁵⁵.

Застосовували у Соколі і смертну кару. У січні 1593 р. розглядалася справа про крадіжку коня краків’янином Криштофом Угликом у підданого Матиса Чернчицького, Семена Яцковича, з Володимира. Піймали його “з лицем” і злочин визнав свою вину. Судді п’ять разів питали М. Чернчицького, чи наполягає він

⁴⁷ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 66, арк. 102 зв.

⁴⁸ Там само, спр. 94, арк. 129 зв.–130 зв.

⁴⁹ Там само, спр. 172, арк. 238.

⁵⁰ Там само, спр. 229, арк. 839 зв.

⁵¹ Там само, спр. 111, арк. 90 зв.

⁵² Там само, спр. 172, арк. 238 зв. Реєстр чопового з Сокола принесли до городу два бурмистри, але один з них, Войтех Яновський, не вмів писати і замість нього підписався Ян Охримович.

⁵³ Там само, спр. 94, арк. 129 зв.–130.

⁵⁴ Там само, спр. 144, арк. 114 (1625 р.).

⁵⁵ Там само, спр. 43, арк. 69 зв. Матияш Хорковський був слугою князя Марка Сокольського, якому за дев’ять років служби князь заборгував 50 кіп грошів литовських і в цій сумі надав йому землю та будинок у місті. – Там само, ф. 26, спр. 10, арк. 126–127 зв.

на покаранні винуватця смертною карою чи “абы был отъ горла освобожен або горлом откупити”, та позивач відстоював винесення смертного вироку, дорікаючи суддям, що вони допомагають злодію “вижу, пане вряде, же болшей за злодием помагаете, ани ж ли при справедливости святой стоите”. На це судді відповіли: “пане Черньчицкий, нам не мий за зле, вшелякий вряд, водле права, маеть мити ухоту вызволенью, а не ку каранью”. Семен Яцкович, у якого вкрали коня, виконав присягу над головою злодія, а М. Чернчицький власноручно передав злодія катові⁵⁶.

Сокільський міщанин Филип Ярошевич оскаржував Войцеха з під Сандомира і Станіслава з під Кракова, які в ніч на 12 листопада 1602 р. обікрали його крамницю на ринку і були піймані з краденим у с. Суск. На суді були присутні: бурмистр Данило Янкович, лавники Андрій Федорович і Григорій Малкович, а також вісім шляхтичів. Злодії визнали свою вину, але одного з них, Станіслава, взяли додатково на “пробу”, де він ще раз визнав вину і заявив, що вони “по ярмаркох ходячи, мишъки вырезовали”. Обох було повішено⁵⁷.

5 червня 1603 р. перед міським судом розглядалася справа між міщанином Гаврилом Фурком і підданим брацлавського воєводи Януша Збарзького, Миском Котом з Четвертні. На суді засідали: війт Михайло Рудовський, бурмистр Филип Ярошевич, райці: Данило Яцикович, Сень Аврамович, Артемій Гарасимович; лавники: Федір Череминський, Марко Аврамович, Федір Голуб, Григорій Манькович, Андрій Федорович, Василь Пелюнка, Ониско Стецкович а також сім шляхтичів. Гаврило Фурко звинуватив Миска Кота, який у ніч на 15 червня під Соколом пробував зняти залізні пута з коней, але це побачив “паробок” скаржника і побіг за злодієм, якого допомогли спіймати інші люди. М. Кіт заявив, що не є злодієм, а втікав, бо злякався оклику “паробка”. Присутні на суді селяни сусідній сіл не підтримали Кота, а навпаки заявили, що чули про нього як про злодія. Г. Фурк сказав, що звинувачений “мает быти данъ на пробу, водлугъ артикулу статуту земского четвертыйнадцат з розделу четвертогонадцат и ведле права майдеборского”(важливе поєднання земського і магдебурзького прав). На “пробі” Миско визнав, що займався крадіжками, але заперечив, що крав коні у Ф. Фурка. Суд присудив йому “навезки рубль грошей” на користь Г. Фурка⁵⁸.

Потерпілі міщани зазвичай зверталися до міського уряду. Так, 12 травня 1630 р. до війта Яна Умецького, лавників Станіслава Кіляновича і Станіслава Чапника, а також міського писара Станіслава Козловського, подав скаргу Александр Цірулик, слуга Криштофа Шклінського, на шляхетного Адама Просчинського, “mieszkaiącego w Sokolu”, який його пообзивав і побив, а коли він пішов скаржитися війтові, то невдовзі з’явився А. Просчинський і знову почав ображати, а далі бити та спробував навіть вистрелити з рушниці. Потерпілий просив лавників оглянути його рани, що вони зробили і засвідчили побої⁵⁹.

⁵⁶ Див.: Андрій Заяць, “Міське суспільство Волині XVI – першої половини XVII ст.,” 255– 256.

⁵⁷ ЦДІАК України, ф.25, оп. 1, спр. 66, арк. 953–955 зв.

⁵⁸ Там само, спр. 67, арк. 805–808.

⁵⁹ Там само, спр. 173, арк. 773–774 зв.

Різноманітні справи вирішувалися і у гродському суді. У березні 1570 р. некий Валентий Дубровський був звинувачений у володінні краденим конем і з наказу князя Марка Сокольського кинутий до міської в'язниці. Але у подальшому з'ясувалося, що того коня він виміняв на свого коня у пляшівського вйта Андрія Масла і звинувачення були зняті⁶⁰. У жовтні 1574 р. князь Марко Сокольський через урядника заявив перед Луцьким гродом, що до нього прийшли піддани Захаріяша Лагодовського з с. Подрижі зі скаргою на циган, які на ярмарку у Соколі покрали у них коней. Князь пояснив, що коли циганам поставили це у вину, то вони тієї ж ночі, покинувши речі та коней, втекли⁶¹.

Часом у гроді засвідчували купівлю/продаж коней. Зокрема, сокільський міщанин Іван Якубеня (1620) заявив про продаж власного коня за 13 золотих Карпові Олещеняті з Омеляника⁶². Ще одна “кінна” справа була розглянута у липні 1611 р., коли перед урядниками Луцького гроду сокільський міщанин Савка Дятликович заявив, що під містом хтось украв його коня, натомість залишив іншого “барзо худого, спухлого, побитого”. Того коня міщанин залишив у себе і готовий віддати господарю, а заяву у гроді зробив “обавяючися на потом, жеби якоє шкоды за тым конем не понес”⁶³. У серпні 1614 р. Ян Брезинський засвідчив спалення свого будинку у с. Падалівці – крім речей згоріли “книги rozmaityх авторовъ, такъ правныхъ яко и гисториковъ розныхъ, которого коштовали до ста золотыхъ албо болшей”⁶⁴. Звинувачений у цьому був сокільський міщанин Іван Данилович, якого скаржник вимагав доставити до суду для дізнання. На це уповноважений від князя Стефана Сокольського, Ян Жданович, заявив, що згідно 29 артикулу IV розділу Другого литовського статуту, позивач мав спочатку звернутися за вчиненням справедливості до князя. Натомість позивач, посилався на те, що справа йде про підпал дому, а це один з пунктів, що належить до компетенції гроду. Суд підтримав таку думку, але уповноваженому вдалося добитися передачі справи до Трибуналу, що відкладало її на невизначений час⁶⁵.

Вацлав Раневський скаржився на Данила Яцковича і його сина Івана Даниловича, який був одружений з дочкою скаржника Марушею. Іван – сокільський міщанин, вона – шляхтянка, яку батько і син звинуватили у подружній зраді. Цілу ніч тримали її “під замком”, а на ранок повели “до везеня публице черезъ рынокъ серед белого дня, тоест дня святого пятку великого свята римского близко прошлого на възгарду костела повъшехного римского то чинечи и людем, на тот час набожнымъ веры повшехное будучим, набоженство

⁶⁰ ЦДІАК України, ф.25, оп. 1, спр. 11, арк. 126–127.

⁶¹ Там само, спр. 459, арк. 361.

⁶² Там само, спр. 119, арк. 168 зв.

⁶³ Там само, спр. 90, арк. 782–782 зв.

⁶⁴ Там само, спр. 99, арк. 424 зв.

⁶⁵ Там само, спр. 98, арк. 596 зв.–601 зв.

триваючи, провадили были, понешковали, ланьцух на шию колодкою замкнений вложивши, до везеня подали и в томъ везеню уже будучою погубковали”⁶⁶.

Добре ім’я міщанина мали зачення і при судових справах. Коли, страчений у Любчу, злодій Максим Стадник зробив наклеп на сокільського міщанина Демка Сидоровича, то возний Андрій Жирицький, заступившись за нього, сказав, що всі його знають “яко доброго чоловіка никгды ни в чом не подозренного”⁶⁷.

У місті не завжди було спокійно, бо час від часу траплялися бійки у яких постраждалими були як самі міщани так і приїжджі до міста особи. У березні 1580 р. князь Яцко Андрійович Четвертинський, перебуваючи зі слугами у місті напав на господу слуги князя Марка Сокольського, Мартина Яцковича Ворони Боратинського, побив та поранив його⁶⁸. Наступного місяця той же князь перебував у домі іншого слуги Григорія Отромила, пив мед, а коли впився, то побив і поранив господаря⁶⁹. У червні 1601 р., з наказу княгині Магдаліни, перейняли переїзджачого через місто князя Григорія Четвертинського побили, поранили та кинули до в’язниці, закувавши у ланцюги і утримували кілька днів⁷⁰. Шляхтич Ян Омовський, перечекуючи татарську небезпеку, у червні 1626 р. перебував у будинку міського писаря Лукаша Равінського, де його побив з помічниками Ян Сарнацький⁷¹. Луківський селянин Гаврило Гайдук у вересні 1628 р. був посланий своїм паном, Михайлом Загоровським, з листом до сокільського плебана, але останнього не виявилось на місці і селянин вступив до шинку напитися пива, де був побитий міщанином Войтком Литвинчиком⁷².

Траплялося, що спокій порушували і духовні особи. Так, Миколай Яцкович Гуляницький скаржився, що за розпорядженням батька привіз до Сокола на торг збіжжя. Зупинився у Максима Кушніра, а священик Марко з сином і помічниками напали на його господу і побили⁷³. У вересні 1619 р. сокілький ксьондз Захаріяш, будучи напідпитку і залучивши підпилих приятелів, напав на шляхетного Марцияна Вербицького, якого відправив до Сокола Вікторин Холоєвський. Шляхтича побили і кинули до в’язниці, де утримували впродовж двох тижнів⁷⁴.

У травні 1640 р. до Луцького гроду прийшов слуга княгині Олександри Сокольської, Ян Сарнацький, і від імені княгині та міщанки Воски Іляшевої оскаржував селян Васка і Дениса з с. Жолобів, що належало луцькому єпископові Атанасію Пузині. Сокільський міщанин Іляш з приятелями їхали до Жидичина “на празныкъ”, але були перестрінуті на добровільній дорозі і побиті, а згаданий селянин Денис так вдарив череслом Іляша, що на третій день той помер⁷⁵.

⁶⁶ ЦДІАК України, ф.25, оп. 1, спр. 97, арк. 280 зв.–281 зв.

⁶⁷ Там само, арк. 148.

⁶⁸ Там само, спр. 21, арк. 276–276 зв.

⁶⁹ Там само, арк. 394 зв.

⁷⁰ Там само, спр. 62, арк. 476–476 зв.

⁷¹ Там само, спр. 148, арк. 625–626.

⁷² Там само, спр. 163, арк. 467 зв.–468 зв.

⁷³ Там само, спр. 76, арк. 376 зв.

⁷⁴ Там само, спр. 114, арк. 346–348.

⁷⁵ Там само, спр. 222, арк. 181–183 зв.

Траплялося, що власники залучали міщан до неправих дій стосовно сусідніх володільців. Зокрема, луцький єпископ Євгеній Єло Малинський подав позов проти князя Стефана Сокольського, який у грудні 1612 р. з підданими з Сокола та присілків на 500 возах, здійснив наїзд на церковне село Пожарки, де було вирубано багато дерев, а в кількох селян забрано сіно⁷⁶.

Сокіл, знаходячись в оточенні таких самих містечок, був певним торгово-ремісничим та підприємницьким осередком для навколишніх сіл. Заняття міщан були традиційними. Найперше – це торгівля і ремесло, а також сільськогосподарські заняття, оренди ставів, млинів тощо. До міста селяни везли свою продукцію запотребовану міщанами. Так, піддані Андрія Ілляшевича Гуляницького з с. Гуляники привезли у січні 1578 р. на торг до Сокола і продали чотири маці пшениці, дві маці гороху та чотири маці жита⁷⁷. Натомість шляхтич Матіяш Копоть у червні 1616 р. приїхав до міста “до ремесників по потребах своїх”⁷⁸. Про розвиток міського ремесла може свідчити наявність ремісничих цехів. Зокрема, О. Вінниченко опублікував привілей княгині Олександри Сокольської та її сина Іллі Єловицького на утворення в 1643 р. цеху кушнірів і кравців⁷⁹.

Певне уявлення про те, що собою являв сокільський купець і чим він торгував дає справа сокільського міщанина-купця Филипа Ярошевича. Його крамниця знаходилась на ринку, мала вікно, закривалася зовні на колодку і мала ще внутрішній замок. Проти ночі 12 листопада 1602 р. крамницю пограбували два зайти: Войцех з-під Сандомира і Станіслав з-під Кракова. Завдяки цій події знаємо перелік вкраденого. Забрано: готівки 45 кіп грошів литовських, сім штук мухояру, чотири штуки полотна, літр єдвабу, п’ять лотів чорного оксамиту, штуку чорного полотна, шість штук шнурків єдвабних і двадцять білих, фунт шафрану, три чверті каменя перцю, чотири пари панчо, дві пари рукавиць, п’ять штук білих ниток, дві пари штанів каразинових, двадцять ножів⁸⁰. Як бачимо, чого тільки у крамниці не було, а вказана вартість вкраденого свідчить, що купець був доволі заможним.

Міщанин Марк Аврамович мав якісь справи з луцьким аптекарем Станіславом, якому передав у лютому 1609 р. 300 кг олова⁸¹. З Сокола традиційно переганяли до Лукова (Люблінське воєводство) на ярмарок волів⁸². Під 1602 р. є згадка про відвідання міста міщанами із Замостя (Миколай Плішка, Ян Возивода і Криштоф) “которые рыбы тридцат бочечокъ на шести возах мели”⁸³. У січні

⁷⁶ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 96, арк. 63–64.

⁷⁷ Там само, спр. 18, арк. 53.

⁷⁸ Там само, спр. 103, арк. 798.

⁷⁹ Олексій Вінниченко, “Два документи ...”, 288–290.

⁸⁰ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 66, арк. 953 зв.–954.

⁸¹ Там само, спр. 83, арк. 222–223.

⁸² Там само, спр. 101, арк. 357 зв. (1616 р.).

⁸³ Там само, спр. 66, арк. 103.

1579 р. до Сокола з хмелем приїхали пінські міщани Сила Семенович і Мартин Данилович⁸⁴.

Щоправда, поведінка князів Сокольських не завжди сприяла розвитку торгівлі. У січні 1569 р., тобто невдовзі після локації міста, на князя Марка Сокольського скаржився господарський підданий з Нобля (Пінський повіт) Ждан Сачавка, який послав до Сокола сина Томила з шістьма бочками риби на двох саях, а князь забрав цю рибу і сани, мотивуючи це тим, що пінський єврей (ім'я не назване) відібрав у княжого підданого віз солі⁸⁵. У жовтні 1584 р. на ярмарку княжими слугами було побито і пограбовано полонських підданих князя Криштофа Радзивіла⁸⁶. У неприємну історію потрапив у січні 1593 р. колківський єврей Мошко Шмойлович, якого у Соколі з наказу княгині Магдалени Сокольської побили і пограбували, забравши речі та мішок з грішми, в якому було 200 золотих, 56 червоних золотих і 27 старих талерів⁸⁷. У вересні 1616 р. луцький підкоморій Ян Харленський скаржився на князя Стефана Сокольського, за пограбування на торгу в Соколі його підданого Васка Каплю, в якого забрали коня з возом⁸⁸.

Розповсюдженням заняттям були різноманітні оренди. Сокольський єврей Зраїл Нахманович орендував у січні 1588 р. корчму в маєтку Бальцера Цетнера у с. Подрижі⁸⁹. Риболов Грицько орендував за 300 золотих спуск ставу у с. Хусів⁹⁰. Поборця Волинського воєводства Мартин Чаплич Шпановський у березні 1610 р. за 150 золотих орендував міщанину Семену Абрамовичу збирання чопового у Соколі⁹¹. Той же Семен Абрамович у травні 1613 р. разом з євреєм Пейсахом взяли у суборенду в колківського єврея Маєра Давидовича горілчану корчму, п'ять млинів і мостове мито⁹².

Саме місто неодноразово передавалося в оренду. У травні 1594 р. княгиня Магдалина Сокольська на вісім років за шість тисяч золотих віддала місто в оренду луцькому єврею Іллі Гошковичу, якого возний Даніель Пчицький увів у “дворь, место Соколь само в себе в кгрунтех и во вьсихъ пожитьках своих [...], к тому вси села с присельками, и з дворами, и фольварьки с пожитками, и роботами тягълыми, и з бояры, и зь их службами, и з дворомъ соколским”⁹³. У

⁸⁴ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 19, арк. 38 зв.–39.

⁸⁵ Там само, спр. 11, арк. 58.

⁸⁶ Там само, спр. 31, арк. 1085–1085 зв.

⁸⁷ Там само, спр. 43, арк. 83–84.

⁸⁸ Там само, спр. 104, арк. 1158 зв.

⁸⁹ Там само, спр. 33, арк. 45.

⁹⁰ Там само, спр. 56, арк. 505 зв.–506.

⁹¹ Там само, спр. 89, арк. 218; спр. 91, арк. 572 зв.–574. У 1629 р. у місті зібрали чопового 120 золотих, а за перший квартал наступного року – майже 50 золотих. – Там само, спр. 172, арк. 238–238 зв.; спр. 176, арк. 465.

⁹² Там само, спр. 94, арк. 436–437 зв.

⁹³ Там само, спр. 45, 691 зв.–692. Шляхтич Ян Несебенський з дружиною Раїною скаржився на сокольського орендаря Іллю Гошковича, який у липні 1594 р. побив подружжя і засадив до міської в'язниці, утримуючи їх там чотири дні. – Там само, арк. 942 зв.–944 зв.

вересні наступного року орендарями згадуються Ілля Гошкович та Шмоїлко Ілліч⁹⁴, але вже 24 листопада княгиня Магдалина передає Сокіл з селами в оренду на три роки за чотири тисячі золотих сокільському орендареві Хаїму Іцковичу⁹⁵. Як це узгоджується з попередньою угодою важко сказати, але тоді ж у листопаді Ілля Гошкович укладає угоду з київським каштеляном Іваном Чапличем Шпановським про уступлення йому Сокола, яким він виходить не володів, за 4,5 тис. золотих. Гроші він узяв, а папери не підписував, зволікав. Володимирський підкоморій Ян Бокій Печихвоський, який зайнявся цією справою для І. Чаплика Шпановського, заявив у гроді про підозру, що єврей хоче обманути каштеляна⁹⁶. Водночас, возний Андрій Жирицький свідчив, що 24 листопада 1595 р. з двома шляхтичами Станіславом Левицьким та Миколаєм Заневським увів ковельських (!) євреїв Хаїма Іцковича та Гдалю Мордухаєвича у орендне володіння Соколом і селами Ситовичі, Корсин, Підліски, Руда⁹⁷. У січні 1596 р., зі слів княгині Магдалини, оренда Іллі Гошковича закінчилася (хоча мала тривати до 1602 р.), гроші, які вона заборгувала, єврею повернуті, а син Іллі Гошковича, Мошко, передав місто княгині, яку супроводжував возний Андрій Жирицький⁹⁸.

На цьому детективна історія не закінчилася, бо у вересні 1598 р. возний Валенти Тучаницький свідчив, що за п'ять тисяч золотих на два роки увів у орендне володіння Соколом та згаданими селами сокільських (тепер вони названі сокільськими) євреїв Хаїма Іцхаковича та Гдалю Мордухаєвича⁹⁹. 20 листопада 1601 р. возний Андрій Жирицький увів на 5,5 років в оренду Соколом тих самих (тільки тепер вони названі ковельськими) євреїв “до того пол двора в Сетовичах, огород з светлицею и подданого одного Мацка и пол дворища дешковского, млыны на Стахоти, мелници и селце на Руди з кузнею, сеножат и корчмы”¹⁰⁰. Княгиня Магдалина та її син Стефан обіцяли не перешкоджати оренді під страхом штрафу у дві тисячі золотих їм та такої ж суми на користь гроду¹⁰¹. Однак всупереч умовам, у 1603 і 1604 рр. орендарям не дали з міста по 40 підвід для відправки до Берестя чи Кобрини. Не дали також впродовж 1602–1604 рр. 160 корит для вивезення руди і наказали підданам не вивозити руду, а тому потрапили у “заруку” та “шкоди”. Покликані до суду князі не з'явилися, а отже справу програли і повинні заплатити 14 тис. золотих¹⁰². Скаржилися євреї на те, що за шинкування горілкою міщани повинні були давати їм щороку 100 золотих, натомість князі змусили євреїв самих шинкувати, за що вимагали заплатити їм

⁹⁴ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 48, арк. 396 зв.

⁹⁵ Там само, ф. 26, оп. 1, спр. 10, арк. 117 зв.

⁹⁶ Там само, ф. 25, оп. 1, спр. 48, арк. 588–589, 602 зв.–604.

⁹⁷ Там само, спр. 49, арк. 188–188 зв.

⁹⁸ Там само, ф. 26, оп. 1, спр. 10, арк. 10–11.

⁹⁹ Там само, ф. 25, оп. 1, спр. 53, арк. 286–286 зв.; спр. 54, арк. 58 зв.–64.

¹⁰⁰ Там само, спр. 70, арк. 66 зв.–67; спр. 62, арк. 475 зв. (тут вони згадуються як орендарі ще у червні).

¹⁰¹ Там само, спр. 91, арк. 169.

¹⁰² Там само, арк. 170.

за чотири роки 600 золотих, чим порушили умови договору і потрапили під штрафні санкції у 6 тис. золотих. Ще оскаржували євреї рішення князів звільнити міщанина Гродзинського від сплати податків та заборону євреям “на палене угля до руди сетовецкое”, яке їм було дане згідно договору. Це потягнуло за собою штраф у розмірі 6 тис. золотих. Князів звинувачено у тому, що впродовж оренди вони забирали собі штрафи, які мали йти орендарям від міщан та підданих, а це порушення договірних умов, яке оцінено у 4 тис. золотих. У 1602 р. піддани с. Корсин за борги та штрафи мали дати 27 одиниць “быдла рогатого”, але князі забрали їх собі, а також не дали обіцяних 15 підвід до Кобриня, за що отримали штраф у 2 тис. золотих. У 1606–1607 рр. орендарі не отримали підвід для виведення руди із с. Ситовичі – збитки оцінено у 4 тис. золотих. Зроблено закид князям і у тому, що вони не дотрималися терміну румації (часу на виселення орендарів) – замість шести тижнів у них відібрали оренду вже за два, що оцінено у 100 золотих. У орендованих млинах князі дозволяли підданам молоти зерно, не платячи євреям, а у с. Підлісках млинаря взагалі не допустили до роботи та ще й не віддали євреям їхніх два воли – збитки оцінено у 4 тис. золотих¹⁰³. На перешкоди в оренді євреї скаржилися у червні та вересні 1605 р.¹⁰⁴ Возний Андрій Жирицький свідчив, що 2 січня 1611 р. відніс до Сокола десять гродських позовів євреїв до князів Сокольських¹⁰⁵. Ті ж євреї судилися з княгинєю Магдалиною у 1612 р. Княгиня через возного Григорія Мінковського, покликаючись на хворобу, просила відкласти справу до наступних рочків, але євреї запротестували, бо княгиня вже у Трибуналі отримала діляцію (відстрочку) через хворобу, тому тут не повинна цим користуватися, бо хоче затягнути розгляд справи. Суд підтримав аргументи євреїв і наказав продовжити процес. Князі не визнали такого рішення і просили дозволу апелювати до Трибуналу, але суд відмовив їм. Натомість євреї наполягали на продовженні засідання і суд підтримав їх, а коли князі покинули засідання, то євреї автоматично виграли справу, а суд зобов’язав стягнути з княгині дві тисячі золотих на їхню користь та тисячу золотих на замок¹⁰⁶. У січні та березні 1613 р. возні Андрій Хойнацький, Федір Селецький і Криштоф Счука робили спроби, через несплачений борг за декретом Луцького гроду, ув’язати наших героїв у Сокіл, але безуспішно¹⁰⁷.

У січні 1611 р. колківський єврей Маєр Давидович орендував Сокіл на три роки і возний Валенти Тучаницький ув’язав його в “аренду соколскую в месте Соколу с корчмами, мытами, млынами, шинком горелчаным [...] с корчмами в селах, тоест в Духчу, и в Смердине, и въ Старом Соколи шинькъ”. За два

¹⁰³ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 91, арк. 171–185.

¹⁰⁴ Там само, спр. 73, арк. 626 зв.–628 зв.; спр. 74, арк. 993 зв.

¹⁰⁵ Там само, спр. 90, арк. 157 зв. 158, 504–509, 512–515 зв.

¹⁰⁶ Там само, спр. 92, арк. 48 зв.–51.

¹⁰⁷ Там само, спр. 94, арк. 720–720 зв., 726 зв.–728.

роки Маєр гроші дав відразу, а за третій рік – в кінці оренди¹⁰⁸. Майже відразу Маєр Давидович переуступив оренду сокільському міщанину Семенові Абрамовичу та його компаньону Пейсаху, які зобов'язалися сплачувати йому щорічно 1700 золотих. Семен Абрамович свідчив, що отримав оренду “до держаня за певным конътрактем словнымъ рукоданя своего, без жадное инътерцизи на то бы даное, толко оный конътракт свой, писмом своим жидовскимъ назначивъши, мне и товаришови моему Пейсахови, жидови, вкратце по жидовску дал”¹⁰⁹. Маєр обіцяв не втручатися в оренду, але незабаром забрав у Семена Абрамовича дві тисячі кварт горілки простої і тисячу кварт “оковитої”, відібрав п'ять млинів з їхніми прибутками, 400 мац збіжжя, вартістю 800 золотих і достроково, на початку 1613 р., “вибив” його з оренди¹¹⁰. Коли у травні 1613 р. Семен Абрамович поїхав до Луцька, щоб у гроді поскаржитися на Маєра Давидовича, то останній напав на його будинок в Соколі. У коморі взяв готових грошей 4 тис. золотих, 30 гривен ламаного срібла і заставлені Семену Абрамовичу речі міщан¹¹¹.

1 липня 1613 р. під час судового розгляду справи, уповноважений від Маєра, шляхетний Войтех Мілачевський, при першій же нагоді старався апелювати до Трибуналу, що йому суд не дозволяв. Далі судді запропонували Семену Абрамовичу присягнути на своїх твердженнях, а уповноважений і далі апелював до Трибуналу, що йому нарешті дозволили¹¹². Такий стан речей змусив обидві сторони шукати компроміс і вже наступного дня між ними була укладена поєднальна угода – мировими судьями виступили Степан Голинський, Григорій Мінковський та Абрам Яцкович Леватин¹¹³. Ще через два дні, тобто 4 липня, Степан Голинський від імені Маєра скаржився на князя Стефана Сокольського і його маму Магдалину “о несознане [порушення] запису на аренду соколскую служачого”¹¹⁴.

У березні 1614 р. князь Стефан Сокольський передав Сокіл в оренду на два роки Миколаю Прущинському з щорічною платою 1550 золотих. В оренду передавалося місто з усіма пожитками, чотири млини на Стирі, шинковний дім на ринку біля старого костелу з шинком горілчанам, медовим і пивним, з покотельщиною як від євреїв так і від християн, згонне, тобто плату від волів, що переганяються через місто, прямуючи на ярмарок до Лукова. До того князь надав частину села Смердина, виймаючи з під влади орендаря возного Григорія Мінковського (його окреслено як слугу князя) та ще трьох осіб, залишаючи їх для своїх потреб. Набувач може при бажанні передати отримане у суборенду.

¹⁰⁸ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 90, арк. 11–11зв.

¹⁰⁹ Там само, спр. 94, арк. 436 зв.

¹¹⁰ Там само, арк. 436–437 зв., 476–476 зв. У квітні 1612 р. Хаїм Іцкович за 50 золотих заставив на рік свій будинок в ринку Семенові Абрамовичу. – Там само, спр. 93, арк. 388 зв.–389.

¹¹¹ Там само, спр. 94, арк. 485.

¹¹² Там само, спр. 96, арк. 182–184, 188 зв.–189.

¹¹³ Там само, спр. 95, арк. 112 зв., 121–123.

¹¹⁴ Там само, спр. 94, арк. 601 зв.

У випадку татарського вторгнення чи пошесті, збитки повертає князь. Він же обіцяє після Великодня 1615 р. своїми підданими збудувати орендареві у с. Смердині світлицю і комору, сіни з пекарнею, а якщо б орендар ще щось добудував, то готовий йому це компенсувати. Після оренди М. Прушинський матиме шість тижнів на виселення. Князь обіцяв не чинити перешкод під страхом штрафу орендної суми¹¹⁵.

Дня 1 березня 1616 р., відповідно до угоди Маєра Давидовича з князем Стефаном Сокольським, возний Якуб Іздебський увів його у чотирирічне орендне володіння за 4 тис. золотих Соколом і селами Старий Сокіл, Смердин, Духче, Навоз¹¹⁶. Уже 9 березня князь скаржився на Маєра про невіддачу двох чистих мембран (бланків), які той отримав “взглядом аренды места Соколя”¹¹⁷, а в березні 1617 р. оскаржував Маєра за те, що він передав комусь у суборенду Сокіл, не попередивши князя за шість тижнів, як це було обумовлено у договорі¹¹⁸. Про поведінку єврея у місті свідчать дві скарги. Першу у листопаді 1616 р. подав шляхтич Андрій Чарнацький і стосувалася вона збройного нападу Маєра зі слугами на його двір у Духчі та пограбуванні¹¹⁹. Друга була подана у квітні 1617 р. міським священиком церкви Вознесіння Господнього Семеном Вижевським, який від імені “приятеля свого” отця Нестора, настоятеля сокільської церкви Іоана Златоуста, скаржився на Маєра і його урядників Шаю та Шмойла Абрамовича, “жидов з места Колковъ”, про спробу захопити ґрунт, що належав церкві, і побиття священика. Отець Нестор, наголошуючи, що оренда не стосується церкви, свідчив: “Тот то жид Маер з Шмоилом, арендар соколский, не маючи жадного права въ арденде ани в посесыи своей церкви светое хрестиянское, перед двором в Соколю стоячое, року теперешнего тисеча шестсот семнадцетого мца марца четвертогонадцат дня, кгда тот свещеникъ Ивановский Златоустский диру работником своим коло церкви заправить albo огородит указывал и росказовал, теды помененый Маер Давидовичъ [...] пришедши на цвинтар церкви светого Иоана в Соколю, заставши оного свещеника отца Нестория и мовил до свещеника: “Для чого бы городил около того цвинтара, кгда ж я маю волю на томъ цвинтару около тое церкви орати и просо посеяти и пожиток мети себе”. Свещеник то поведил на слова Маеровы: “Иж того не дождешъ, кгда ж на то жадное моци не маешъ и мети не будешъ”. Теды заразом жид Маер при себе казал урядникови своему Шаи, жиду, за лобъ порвати и иншим помочъником своим, которых при себе на тот час мел, бит,

¹¹⁵ ЦДАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 101, арк. 356 зв.–360 зв.

¹¹⁶ Там само, спр. 103, арк. 262–263; спр. 105, арк. 500 зв.–503 зв.; спр. 106, арк. 701 зв. У квітні 1617 р. Маєр за 200 золотих мав би орендувати с. Навоз у Андрія Корешкоцкого, який тримав село від князя С. Сокольського. Це дивно, бо село і так входило до переліку орендованого Маєром. – Там само, спр. 106, арк. 576 зв.

¹¹⁷ Там само, спр. 103, арк. 165 зв.

¹¹⁸ Там само, ф. 28, оп. 1, спр. 49, арк. 81–82.

¹¹⁹ Там само, ф. 25, оп. 1, спр. 60, арк. 96 зв.–97 зв.

мордоват [...] и окрутне на цвинтару при церкви святой попа змордовал, рань въ голове, на руце, на плечах, на хрибте немало позадавал, от которого збитя и зраненя и окрутного мордованя не ведаю, если буде живъ”¹²⁰.

Зі свого боку у червні 1617 р. Маєр скаржився на князя С. Сокольського, який мешкав у дворі в місті, хоча не мав би цього робити, та ще й “сеножати косить, пива на жидовь и месчань тамошних соколских для шинкованя накидает и оных судить и рядит ими. Рыбаков двух, резниковъ двух с посесыи [...] однявши, пну Кголынскому, войтови тамошнему, отдал, пива оному дават месчаномъ на вышинкъ и во млынах без черъгы, солоды молот позволил”¹²¹.

У червні шляхетний Павло Вишатравка прислав до Луцького городу слугу, шляхетного Миколая Бартницького, зі скаргою на сокільського орендаря Маєра Давидовича. П. Вишатравка напередодні їхав через Сокіл до Любліна і в місті зустрів свого підданого Дениса з сином Романом, які нашкодивши йому, втекли до Сокола. Шляхтич звернувся до Маєра з проханням видати втікачів, але отримав відмову, мотивовану тим, що орендар не є власником поселення. Тоді П. Вишатравка зажадав, щоб втікачів посадили до в’язниці і припоручив їх Маєрові у сумі 5 тис. золотих. Орендар погодився ув’язнити втікачів, але за умови, що скаржник дасть сторожа, що той і зробив, але через кілька днів сторожа було побито і вигнано¹²².

У липні 1618 р. відбувся цікавий обмін – Маєр Давидович поступився орендою міста волинському підстолю Криштофу Єловицькому (фактично новому власникові), а наступного дня у нього ж узяв в оренду найрибутковіші частини: горілчану оренду, гребельне мито, корчми, чинші¹²³. Очевидно це було пов’язано з тим, що в кінці березня помер князь Стефан Сокольський.

Дня 10 березня 1625 р. возний Матвій Зубковський з двома шляхтичами Матеєм Гродзицьким та Яном Порицьким увів шляхетного Андрія Калениковича в орендне володіння Соколом і прилеглими селами Красна Воля, Навоз, Смердин, Суск і Копиль терміном на чотири роки за 8800 золотих¹²⁴.

Чергова оренда міста настала у 1631 р., коли возний Нестор Заремба Репницький 14 червня ввів у чотирирічну оренду Соколом і селами від Криштофа Шимковича Шклінського і його дружини Олександри Сокольської подружжя Павла Гулевича Воютинського і Полонію Овлочимську.

Нарешті у квітні 1636 р. княгиня Олександра Сокольська знову віддала в оренду на чотири роки місто з селами Корсин і Літогоща Маєру Давидовичу, однак уже у липні за обопільною згодою оренда була припинена¹²⁵. Наведені приклади свідчать, що місто майже постійно перебувало в оренді, а це навряд

¹²⁰ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 106, арк. 542 зв.–543.

¹²¹ Там само, арк. 701–702.

¹²² Там само, спр. 110, арк. 329 зв.–330.

¹²³ Там само, спр. 109, арк. 90 зв. 93, спр. 110, арк. 388.

¹²⁴ Там само, спр. 141, арк. 266 зв.–267 зв.

¹²⁵ Там само, спр. 198, арк. 871 зв.–872.

чи позитивно впливало на його розвиток, радше навпаки, бо орендарі найперше прагнули відробити заплачені гроші і заробити додаткові.

Допікали міщанам зловживання жовнірів, що особливо відчутно стало з першої половини XVII ст. У березні 1605 р. князь Стефан Сокольський скаржився на жовнірів сандомирського воєводи Юрія Мнішка та саноцького старости Станіслава Мнішка. Жовніри 10 березня підійшовши до міста “окрык коло міста учинивъшы, передъмистя попаливши и фольварки у брамы пиньское, килька домовъ спаливъшы, якося добрымъ людемъ рыцерскимъ не годить, обычаемъ лупеццовъ [...] впадшы до места, мешчанъ килкунасту и шляхтичовъ двох учтывыхъ окрутне, тиранъске а немилостиве людей невинныхъ, такъ жидовъ и хрыстянъ, на смерть позабияли, поморьдовали, а инъшихъ мешчанъ и жыдовъ, чоловіка до шестидесять и невесту, и детей окрутъне и барзо шкодливе поранили и помордовали, с полгаковъ постреляли копиями попробияли [...] на месте коморы, крамъниці поотъбиявъшы, такъ же и въ домахъ коморы поотъбиявъшы и скрыни полулавъшы, маетности не мало побрали, полупили, такъ ижъ внивечъ усе мисто обернули, знишъчили и злупили, в одныхъ кошуляхъ и наго пооставовали. Стрелбу мистскую гаковъниці, шмиговниці и пулгаки побрали, кривьды и шкоды незносьные починили”¹²⁶. Підсумок був невтішним: 11 осіб – вбитих, 60 – поранених. Документ цікавий ще й тим, що подано поіменний перелік вбитих і поранених, а також перелік що у кого забрали з вартісною оцінкою. Зокрема у Гаврила Фурка забрано “евангелию сребромъ оправную”, а у Семена – “евангелию рускую оправную сребромъ, которого было гривень чотыры”¹²⁷.

Возний Ян Русовський у травні 1612 р. свідчив у гроді, що при ньому сокільські міщани і слуги князя відібрали у Рафала Зброжка, поручника роти пана Хоментовського “грабеж, который за неотданьемъ приставства оному и товариству его належачого побрано было: тоестъ воловъ дванадцать, яловицъ семь, телятъ двое”¹²⁸. Князь Стефан Сокольський (1612) скаржився, що пан Славинський, товариш полку пана Воронича, їдучи з Сокола і маючи при собі кілька десятків приятелів, забрав у міщан шестеро коней, з яких одного вони “уморили”, а п’ятьох коней міщани змушені були викупляти за 60 золотих¹²⁹.

У лютому 1620 р. жовніри роти Криштофа Кінарського зайшли до Сокола і почали вибирати стації, які “кгвалтовне давати себе казали. До пивниц, комор колодки отбияли, жоны господаромъ своимъ ку обрыдливости, што станови шляхецкому не належит, приводити казали и оныхъ до того примушаючи, за ними з ручницъ стреляли, чеканами били и кгда гасло вытрубили, пушкара местского, который от пана своего з двора ишол, о такихъ кгвалтахъ поведаяючи, гасла не ведал, окрутне побили, поранили, яко ж до того часу ище до здоровья не пришоль”¹³⁰. Міщани вдалися за допомогою до власників, а ті своєю чергою до

¹²⁶ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 73, арк. 286–286 зв.

¹²⁷ Там само, арк. 288 зв., 292.

¹²⁸ Там само, спр. 93, арк. 497.

¹²⁹ Там само, спр. 94, арк. 673 зв.

ротмістра Заремби, який з наказу коронного гетьмана йшов на Наддніпрянщину і знаходився неподалік міста. Заремба виділив жовнірів, які зловили ротмістра К. Кінарського з його помічниками та з награваним добром і віддали їх до гроду. Уповноважені від звинувачених, не вдаючись у дебати, заявили, що то убогі шляхтичі, які на заклик гетьмана Станіслава Жолкевського найнялися у Барі і йшли до Берестя де мали отримати по 10 золотих, але там з наказу короля їх розпустили, не заплативши грошей, і вони поверталися додому в Подільське воєводство, а по дорозі вступили до Сокола, щоб придбати продуктів, а міщани безпричинно на них напали і пограбували та посадили до в'язниці. Далі вони заявили, що їх, шляхтичів, не можуть судити за скаргою простолюдинів, а тому апелюють до Трибуналу, чого суд не дозволив. Однак у підсумку лише одного шляхтича, Шмурла, визнано винним, бо він сам визнав вину, але і цю справу суд передав на розгляд короля¹³¹.

У листопаді 1634 р. в Луцькому гроді сокільські лавники Трохим Мордачевич і Ян Дрозкольський від імені міської громади та власників міста скаржилися на жовнірів хоругви Малецького і Виковського, які, повертаючись з Смоленської війни, вступили до Сокола і завдали значних збитків. Побрали не лише харчі для себе і корм для коней, а й позабирали гроші, речі, одягу, взуття, худобу, зброю та порох¹³².

Шкодили місту пожежі, які у той час були звичним явищем. Значна пожежа сталася у Соколі в ніч на 2 квітня 1618 р. коли “з допущеня Божого, квалтовный ветрь и буру неведомо от коля знагла взявши се, огон и зараз колкодесят домовъ, што лепъшихъ и мещанъ, што наможнейшихъ, на великой улицы Рожищской и в затылку тых домов аж до реки Стыра прудко спалил иж люде або мещане с тых домовъ своих не только абы што маетности своих от тола ратовати мели, але и сами з жонами и детъками своими, ледве с того квалтовного огню повтекали, а иншие и погорели”¹³³. Возний Даніель Долженевич засвідчив, що на вулиці Рожищській згоріло 37 будинків та ще 29 будинків затилкових, а також у вогні загинули два лавники: Іван Шишка та Гапон Антонович. Кілька десятків будинків згоріли у червні 1621 р. Про це у гроді свідчив слуга Криштофа Словицького Андрій Завальський. Погоріли вуличні та ринкові будинки а також ратуша. Возний Стефан Драбович підтвердив погоріння 68 будинків¹³⁴. Про пожежу 1624 р. у гроді вели мову бурмистр Федір Черняк і лавники Ян Ткач та Іван Горкович¹³⁵.

¹³⁰ ЦДАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 117, арк. 420 зв.

¹³¹ Там само, арк. 421–427 зв.

¹³² Там само, спр. 193, арк. 913 зв.–915.

¹³³ Там само, спр. 110, арк. 65 зв.–66. Про згорілі будинки у гроді звітувалися у червні райця Семен Абрамович та лавники Михайло Мамонович і Федір Борисович. – Там само, арк. 267 зв.–268.

¹³⁴ Там само, спр. 123, арк., 258 зв.–259 зв.; спр. 128, арк. 101 зв.–103.

¹³⁵ Там само, спр. 137, арк. 614–615 зв.

Часті передачі міста в оренду, татарські напади, жовнірські свавілля та пожежі не сприяли розвитку Сокола і все ж вигідне географічне розташування, сприятлива економічна кон'юнктура, заповзятливість міщан переважали негативні впливи. Незважаючи на те, що Сокіл впродовж другої половини XVI – першої половини XVII ст. залишався невеликим поселенням, він утримував статус міста й справно виконував функції локального торгово-ремісничого осередку для своєї волості. Наявні в місті церкви і костели робили його певним духовно-освітнім центром для оточуючої округи.

THE VOLHYNIAN SMALL TOWN OF SOKIL IN THE SECOND HALF OF 16TH – THE FIRST HALF OF 17TH CENTURY

Andriy ZAYATS

Ivan Franko National University of Lviv
Department of Ancient History of Ukraine and Archival Studies
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: andrij_zajac@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0001-8744-9852

The origins of Sokil's urban status and its subsequent transfer to the Sokil princes, specifically to the daughters of Prince Stefan Sokolsky and their respective husbands, notably Alexandra Sokolska, Krzysztof Szymkowicz Szklinsky, and Krzysztof Jelowicki, are meticulously traced. The process of town population and delineation of its borders is delineated. The relatively modest population of Sokol warrants its classification as a small town. Sokil boasted a castle, with its fortifications constructed primarily from wood and earth. The town was equipped with two gates, and the majority of structures were constructed of wood. Noteworthy residences were concentrated in the market area, where a town hall was situated.

The cultic structures in Sokil encompassed churches and cathedrals. The urban self-governance of Sokol was safeguarded by the Magdeburg law privilege granted in 1559. The composition of the councilors and aldermen adhered to traditional norms observed in Volhynian towns. The economic vitality of Sokil is illuminated by the significance of trade and fairs. Historical records indicate that the town was frequently subject to leasing arrangements. A nuanced examination of the intricate interactions between the town's burghers and the nobility is presented. Sokil's socio-economic development, coupled with its religious edifices, positioned it as a focal point within the broader district.

Keywords: Sokil, urban status, princes, town population, fortifications, town hall, cult buildings, churches and cathedrals, Magdeburg Law.

REFERENCES

- Aktova knyha. 1568, Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Kyievi (dali – TsDIA Ukrainy u m. Kyievi). fond 25, opys 1, sprava 10. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1569, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 11. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1570, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 12. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1572, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 13. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1577, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 17. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1578, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 18. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1579, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 19. (in Ukrainian)

- Aktova knyha. 1580, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 21. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1582, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 26. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1584, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 31. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1584, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 33. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1593, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 43. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1593, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 44. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1594, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 45. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1595, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 48. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1596, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 49. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1598, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 53. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1598, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 54. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1599–1600, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 56. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1600, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 59. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1601, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 62. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1602, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 66. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1603, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 67. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1604, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 70. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1605, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 73. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1605, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 74. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1606, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 76. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1607, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 78. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1607, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 79. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1609, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 83. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1610, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 86. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1610, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 89. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1611, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 90. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1611, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 91. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1611, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 92. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1612, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 93. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1613, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 94. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1613, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 95. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1613, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 96. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1614, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 97. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1614, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 98. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1614, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 99. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1615, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 101. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1616, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 103. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1616, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 104. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1616, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 105. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1617, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 106. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1618, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 110. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1619, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 111. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1619, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 114. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1620, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 117. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1620, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 119. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1621, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 121. (in Ukrainian)

- Aktova knyha. 1621, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 123. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1621, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 125. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1622, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 126. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1622, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 128. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1622, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 131. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1624, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 137. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1624, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 140. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1625, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 141. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1625, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 144. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1625, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 145. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1625, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 146. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1626, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 148. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1626, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 149. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1628, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 160. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1628, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 163. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1629, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 166. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1629, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 170. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1630, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 173. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1631, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 176. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1634, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 193. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1635, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 195. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1636, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 198. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1640, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 222. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1642, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 229. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1571, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 458. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1574, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 25, opys 1, sprava 459. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1596, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 26, opys 1, sprava 10. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1631, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 26, opys 1, sprava 36. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1604, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 28, opys 1, sprava 36. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1617, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 28, opys 1, sprava 49. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1618, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 28, opys 1, sprava 50. (in Ukrainian)
Aktova knyha. 1626, TsDIA Ukrainy u m. Kyievi, fond 28, opys 1, sprava 60. (in Ukrainian)
Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka, viddil rukopysiv, f. 91
(Radziminski), spr. 70.3. (in Polish)
Archiwum Główny Akt Dawnych. Archiwum skarbu koronnego, sygn. 31, k. 40. (in Polish)
Arkhir Yugo-Zapadnoy Rossii. Kiyev: Vremennaya komissiya dlya razbora drevnikh aktov,
1883, ch. 1, t. 6. (in Russian)
Akty izdavaemye Vilenskoj kommissii dlya razbora drevnikh aktov, t. 20, (Vilna: Tipografiya
A. G. Syrkina, 1893), (in Russian)
Hramoty XIV st., upor. M. M. Peshchak, (Kyiv, 1974). (in Ukrainian)
Źródła dziejowe, t. 19, (Warszawa, 1889). (in Polish)
Yakovenko, Natalia. Ukrainaska shliakhta z kintsia XIV do seredyny XVII stolittia. Volyn i
Tsentralna Uraina, (Kyiv: Krytyka, 2008), 472 s. (in Ukrainian)
Vinnychenko, Oleksii. "Dva dokumenty pershoi polovyny XVII st. do istorii volynskoho
mistechka Sokol," *Studii i materialy z istorii Volyni*. 2012, red. V. Sobchuk. (Kremenets:
Kremenetsko-Pochaiivskiy derzhavnyi istoryko-arkhitekturny i zapovidnyk, 2012), 276–
290 (in Ukrainian)

- Zaiats, Andrii. *Urbanizatsiinyi protses na Volyni v XVI pershoi polovyny XVII st.*, (Lviv: Dobra sprava, 2003), 206. (in Ukrainian)
- Zaiats, Andrii. “Instytut viitivstva v mistakh Volyni XVI – pershoi polovyny XVII st.,” *Tsentralna i Skhidna Yevropa v XV – XVII stolittiakh: pytannia sotsialno-ekonomichnoi istorii. Do 100-richchia vid dnia narodzhennia profesora Dmytra Pokhylevycha.* (Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 1998). 106–112 (in Ukrainian)
- Zaiats, Andrii. *Miske suspilstvo Volyni XVI pershoi polovyny XVII st.* (Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2019), 582. (in Ukrainian)
- Zaiats, Andrii “Viity volynskoho mistechka Sokil u druhii polovyny XVI pershii polovyny XVII st.” *Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu.* Lviv, 2021. Vyp. 22, 73–80. (in Ukrainian)